

الزامات کفایت سرمایه در مقررات بال III و تطبیق آن در بانک‌های اسلامی

شه‌رام رئیسی دهکردی *

ناصر شاهباز **

* دکترای اقتصاد، معاون اقتصادی اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان اصفهان
** دکترای مالی، معاون مدیر عامل بانک ملی ایران

چکیده

کمیته نظارت بانکی بین‌الملل مستقر در بازل سویس در واکنش به بحران‌های مالی بین‌الملل و آثار اجتناب‌ناپذیر و مخرب آن در بخش‌های واقعی اقتصاد جهانی، اقدام به معرفی و تدوین مجموعه اصلاحات ساختاری و عمیقی برای نسبت کفایت سرمایه بانکی کرد که آخرین نسخه آن در سال ۲۰۱۰ میلادی در قالب مجموعه مقررات بازل III منتشر شد. بال III آخرین استاندارد نظارت جهانی و بین‌المللی بر مفهوم کفایت سرمایه و نقدینگی بانکی است که به منظور جلوگیری از تکرار بحران‌های مالی جهان شمول و بر مبنای بسط، گسترش و تقویت ضرورت‌های تعیین شده در مقررات بازل II معرفی شد. امروزه اجرای و استفاده از این قوانین بین‌المللی در بسیاری از اقتصادهای دنیا مورد توجه قرار گرفته و در این میان بسیاری از بانک‌های اسلامی به‌رغم سهم محدودی که در صنعت بانکداری بین‌المللی به خود اختصاص داده‌اند؛ شروع به اجرای مفاد این دستورالعمل در ساختار عملیاتی بانک‌های خود کرده‌اند. هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB) استانداردهای کفایت سرمایه مربوط به بانک‌ها و مؤسسات خدمات مالی اسلامی را از دسامبر ۲۰۰۵ ارائه و منتشر کرد و همزمان با تدوین مجموعه مقررات بال III، نهاد مذکور در گزارش شماره ۱۵ خود در پایان سال ۲۰۱۳ به بازنگری در نسبت کفایت سرمایه برای بانک‌های اسلامی پرداخته است. مجموعه منتشر شده مذکور دارای ساختار محتویاتی است که برای محصولات و خدمات مالی براساس شریعت اسلام طراحی شده و راهنمای دقیقی برای محاسبه کفایت سرمایه در این مؤسسات را ارائه می‌کند. دنبال کردن این رویه و اجرای دستورالعمل‌های مذکور بدین مفهوم ضمنی خواهد بود که هر دو نوع بانک‌های اسلامی و ربوی یا بانکداری متعارف هزینه‌ها و ضرورت‌های جدیدی را در مسیر عملکردی خود شناسایی کرده و به اهمیت آن‌ها پی برده‌اند. این مقاله در دو بخش انجام گرفته است. در بخش اول به شناسایی و تحلیل ضرورت‌های تعیین شده در مقررات بین‌المللی بال III پرداخته شده و ضرورت‌های تطبیقی مقررات مذکور در بانک‌های اسلامی بین‌المللی، بر مبنای رویکردهای تبیین شده توسط هیئت خدمات مالی اسلامی بیان شده‌اند. در بخش دوم در سطح کلان وضعیت شاخص‌های تعیین شده در مقررات بال III برای ۳۰ بانک اسلامی مستقر در ۱۵ کشور تحلیل شده و در سطح خرد نیز رویه تعیین معیارهای کفایت سرمایه و ریسک نقدینگی و ریسک اهرمی در بانک الراجحی به‌عنوان نمونه مورد تحلیل قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: نظارت بانکی، کمیته بال، بال III، بانکداری اسلامی، هیئت خدمات مالی اسلامی JEL

Classification: G21; G32

مقدمه

تاکید بر رعایت جزییات استانداردهای موجود در توافقنامه بازل ۳ در حوزه دستور العمل‌های مربوط به کفایت سرمایه بانکی در نشست سی‌ام این بانک در سال ۲۰۱۰ نشانه‌ای آشکار از توجه مدیران ارشد بانک به نتایج مخرب فعالیت‌های بانکداری به‌عنوان یکی از عوامل ثانویه بحران سال ۲۰۰۸ در سطح کشورهای جهان است. اگرچه بحران با انفجار در بازار مسکن آغاز شد، لیکن حلقه اتصال فراگیری این بحران در اکثر کشورهای جهان نهادهای مالی و مبادلات آن‌ها بود که از مرزهای جغرافیایی عبور کرد. نکته برجسته گزارش بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه به‌عنوان بخشی از نهادهای مالی وابسته به سازمان ملل متحد و بانک جهانی که وظیفه بازسازی و توسعه کشورهای عضو را از طریق تسهیل سرمایه‌گذاری‌های تولیدی بر عهده دارد؛ موید این است که رکود در بخش حقیقی اقتصاد آمریکا، باعث شکل‌گیری آثار تخریبی قدرتمند در ساختار ترازنامه بانک‌ها و نهادهای مالی شد و یک مرحله دوم بسیار شدیدتر و اثر گذارتر مخرب را به‌دنبال خود ایجاد کرد. بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و بیمه‌ای در سراسر کشورهای جهان در مجموع گزارشی از زیانی معادل هزار میلیارد دلار ارائه دادند که بیش‌تر به سمت بانک‌های مرکزی کشورها انتقال داده شد و این دولت‌ها بودند که در کشورهایی مانند انگلستان و آمریکا و سایر اعضای اتحادیه اروپا مجبور به پرداخت محرک‌های مالی نزدیک به ۹ هزار میلیارد دلاری شدند تا از فروپاشی نظام‌های مالی و پولی جهان جلوگیری کنند. سرانجام این قدرت تخریبی و حجم و سرعت فروپاشی ساختارهای مالی در کشورهای مختلف جهان باعث گسترش یک نوع ناطمینانی فراگیر به بازارهای مالی شد. در دسامبر سال ۲۰۱۰ میلادی کمیته نظارت بانکی بازل^۱ دو مجموعه مستندات منتشر کرد که دربرگیرنده اصلاحات اساسی برای محاسبه نسبت کفایت سرمایه بانک‌ها تلقی می‌شد. در حقیقت این چارچوب جدید که تحت عنوان مقررات بال III شناخته می‌شود، واکنش و پاسخ کمیته مذکور به آخرین بحران مالی جهان در سال ۲۰۰۸ بود [۱]. هیئت خدمات مالی اسلامی^۲ مستقر در کشور مالزی نیز مسئولیت

^۱ BCBS:Basel Committee on Banking Supervision

^۲ IFSB:Islamic Financial Services Board

تطبیق مقررات کمیته مذکور برای بانک‌ها و مؤسسات اسلامی را بر عهده دارد و چارچوب مجموعه مقررات و الزامات بال III را برای بانک‌های اسلامی تدوین کرده است. اگر چه بال III نسخه جدید یا به تعبیری نسخه سومی از ضرورت‌های کفایت سرمایه برای بانک‌ها را ارائه نمی‌کند، لیکن به نظر می‌رسد مقررات بال III نوعی بازنگری در چارچوب‌های مقررات بال II محسوب می‌شود [۲]. در بال III، ریسک بسیار مهم در ساختار بازارها و نهادهای مالی که قبلاً مورد توجه نبود؛ وارد می‌شود که ریسک نقدینگی است. کمیته نظارت بانکی بال مشخصه و یا ویژگی خاصی را برای بانک‌های اسلامی در قالب مقررات بال III در نظر نگرفته و به همین منظور است که تهیه و تدوین ساختاری خاص برای بانک‌های اسلامی برای به‌کارگیری در صورت‌های مالی و ترازنامه حایز اهمیت است.

۱- ادبیات موضوع

در نظام بانکداری بین‌الملل موافقت‌نامه‌های بازل یا کمیته بال تمام بانک‌ها در سراسر جهان را تحت تأثیر قرار داده است. بعد از تدوین مقررات و ضرورت‌های بازل (بال I)، دو نسخه تجدیدنظر شده از این مقررات اولیه تدوین و منتشر شده است. موافقت‌نامه اولیه کمیته بال پس از اینکه تعدادی از بانک‌های دنیا در فاصله بین اواخر دهه ۶۰ میلادی و اوایل دهه ۸۰ دچار بحران و فروپاشی شدند؛ منتشر شد که در درون خود ضرورت‌هایی را برای به اجرا درآوردن در ساختار مدیریت ریسک بانک‌ها در سراسر جهان تبیین کرد.

در طول سال‌های گذشته، به دلیل وجود برخی محدودیت‌های جدی در ساختار مقررات و الزامات بال (I) و برای فراهم کردن راهکارهای اجرایی آن‌ها در ساختار مالی بانک‌ها؛ ضرورت‌های بازل II و III تدوین و منتشر شد. بازل III آخرین استاندارد نظارت جهانی و بین‌المللی بر مفهوم کفایت سرمایه و نقدینگی بانکی است که به منظور جلوگیری از تکرار بحران‌های مالی جهان شمول و بر مبنای بسط، گسترش و تقویت ضرورت‌های تعیین شده در مقررات بازل II معرفی شد. امروزه اجرا و استفاده از این

قوانین بین‌المللی در بسیاری از اقتصادهای دنیا مورد توجه قرار گرفته است. نقطه آغازین شکل‌گیری ضرورت‌های بال III در درجه اول به آثار بحران مالی جهان در سال ۲۰۰۸ میلادی بازمی‌گردد که امروزه استقرار آن جزو یکی از مهم‌ترین اولویت‌های بانک‌ها در سراسر جهان تلقی می‌شود.

کارا [۳] توضیح می‌دهد که اغلب بانکداران بر این باورند که بانک‌های اسلامی درست مانند مؤسسات مالی و بانک‌های ربوی یا متعارف، توسط ضرورت‌های بازل III متأثر شده و تحت تأثیر قرار می‌گیرند، لیکن به‌طور کلی بانک‌های اسلامی به دلیل لزوم توجه و رعایت اصول حاکم بر دستورات شریعت اسلامی که به شدت در امتداد همان مسیر ضرورت‌های بال (III) است؛ دارای امکان تطبیق‌پذیری ساده‌تر و آسان‌تری نسبت به بانک‌های ربوی هستند.

علاوه بر این و در بسیاری از موارد، سرمایه بانک‌های اسلامی بیش‌تر از نوع سرمایه درجه یک بوده و در کشورهای منطقه خاورمیانه، به‌طور متوسط ۸۰ درصد از سرمایه بانک‌های اسلامی از نوع سرمایه درجه یک است و اگرچه هر دو بانک اسلامی و متعارف (ربوی) با محدودیت‌های نقدینگی روبه‌رو هستند، اما اثرگذاری این محدودیت‌ها در بانک‌های ربوی در مقایسه با بانک‌های اسلامی به‌شدت بیش‌تر خواهد بود.

در این مقاله همچنین بیان می‌شود که اگرچه در سبد دارایی‌های بانک اسلامی، برخی از دارایی‌های با کیفیت ضعیف‌تر نگهداری می‌شود، لیکن ساختار سرمایه این بانک‌ها بیش‌تر شامل سرمایه درجه ۱ و در قالب سرمایه رایج است. این به این معنای ضمنی است که بانک‌های اسلامی در مقایسه با بانک‌های ربوی کم‌تر در معرض ریسک‌هایی هستند که بانک‌های ربوی را متأثر کرده یا تهدید می‌کند.

علاوه بر این بانک‌های اسلامی به‌دلیل ضرورت در رعایت اصول و مبانی شریعت و تطبیق‌پذیری با این قواعد، دارای نسبت کفایت سرمایه بالاتری هستند. از سوی دیگر و از آنجایی که نظام تامین مالی اسلامی، مجوز استفاده از رویه‌ها و روش‌های بسیار محدودتر و محافظه‌کارانه‌تری را برای افزایش سرمایه از راه‌های جایگزین ارائه می‌دهند؛ این بانک‌ها بیش‌تر فاقد بدهی‌های فرعی و دارای سهام ترجیح کم‌تری نسبت به سایر بانک‌های ربوی هستند.

هاوسر [۴] اجرای ضرورت‌های عملیاتی بازل III در بانک‌های اسلامی را نوعی سیاست تنبیهی می‌داند که ناشی از اعمال استانداردهای تحمیلی برای جلوگیری از وقوع دوباره بحران مالی بزرگ جهان در سال ۲۰۰۸ و پیامدهای مستقیم آن بوده است، درحالی‌که بانک‌ها و مؤسسات مالی اسلامی هیچ نقشی در شکل‌گیری این بحران نداشته‌اند. بنابراین هاوسر اعتقاد دارد که این مقررات باید تنها بر بانک‌های ربوی اعمال شود. او در ادامه مقاله بیان می‌کند که اگرچه از منظر حداقل مقدار سرمایه مورد نیاز برای تامین ضرورت‌های تعیین شده در بازل III، بانک‌های اسلامی به‌ندرت نیاز به تغییر در مقادیر نسبت‌های مالی کنونی خود دارند، لیکن در همان حال رعایت الزامات مدیریت ریسک نقدینگی و نسبت‌های مربوطه در مقررات مذکور برای بانک‌های اسلامی بسیار غیرمنصفانه و سختگیرانه است. نویسنده مقاله در ادامه توصیه می‌کند که لازم است تا برای بانک‌های اسلامی به‌طور خاص مقررات و دستورالعمل‌های ویژه منتشر شود. از آنجایی که مقررات بال III در اواخر سال ۲۰۱۰ میلادی منتشر شد، کماکان پژوهش‌ها و مطالعات بسیار محدودی درباره این مفاهیم وجود دارد. این مقاله تلاش می‌کند تا به برخی از هزینه‌هایی که بانک‌های اسلامی و ربوی برای استقرار و تطبیق ضرورت‌های سرمایه مربوط به مقررات مذکور با آن روبه‌رو هستند؛ بپردازد.

پارکر [۵] به بحث در مورد ابعاد مختلف مقررات و ضرورت‌های مربوط به تامین مالی اسلامی اشاره می‌کند. در میان رژیم‌ها و قواعد مختلف، آخرین دستورالعمل بازل III است. همان‌طور که نویسنده توضیح می‌دهد، همواره مسئله مدیریت نقدینگی موضوع بسیار مهم و پیچیده برای قانونگذار تلقی می‌شود. او نمونه‌های بسیار شفاف و صریحی ارائه می‌دهد که چگونه مشکلات مربوط به مدیریت نقدینگی در برخی از کشورها و به‌طور مشخص در نمونه موفق آن در مالزی حل شده است. علاوه بر پرداختن به این جنبه از بانکداری اسلامی، پارکر همچنین توضیح می‌دهد که چگونه می‌توان قشرهای مختلف مردم را با ابعاد مختلف این بخش آشنا کرد. به‌منظور رسیدن به نوعی پذیرش عمومی برای این منظور، ضرورت توجه به مسئله آموزش مصرف‌کنندگان خدمات مالی و هدف‌گذاری برای آشنایی بیش‌تر به سمت بانکداری اسلامی مورد توجه است. مجموعه این راهبردها و سیاست‌ها کمک خواهد کرد تا صنعت بانکداری اسلامی دارای اعتبار

جهانی بیش‌تری شده و از سوی دیگر شرایط رعایت ضرورت‌های مربوط به مقررات بانکی بین‌المللی مانند بازل III تسهیل شود.

ویلسون [۶] بیان می‌کند که محدودیت‌های موجود در مقررات بال (II)، وضعیت‌هایی که منجر به شکل‌گیری و تداوم بحران مالی ۲۰۰۸ شد، نبود سیاست‌های مقابله با چرخه‌های تجاری در بخش حقیقی، تدوین و اجرای مقررات واکنشی و پیشگیرانه و در نهایت نبود آزمون‌های شناسایی بحران؛ از مهم‌ترین دلایل ایجاد مجموعه مقررات بال (III) شد.

هیئت خدمات مالی اسلامی استانداردهای مربوط به نسبت کفایت سرمایه برای بانک‌ها و نهادهای مالی که مبادرت به ارائه خدمات مالی براساس شریعت اسلامی می‌کنند را برای اولین بار در سال ۲۰۰۵ میلادی منتشر کرد. گزارش شماره ۲ هیئت مذکور (IFSB-2) ساختار و زمینه مشخصی را برای محصولات براساس شریعت ارائه داده و راهنمای کاملی برای محاسبه نسبت کفایت سرمایه معرفی می‌کند. این گزارش به‌همراه مجموعه گزارش‌هایی که در سال‌های بعد برای محاسبه نسبت کفایت سرمایه توسط هیئت خدمات مالی اسلامی منتشر شد، بیش‌تر دو محور اصلی پوشش و ضرورت‌های مذکور برای سایر محصولات جدید اسلامی و همچنین ارائه زمینه‌های مشورتی گسترده‌تر برای استانداردهای موجود قبلی را دنبال می‌کند.

کتابچه راهنمای شماره (۱) هیئت خدمات مالی اسلامی که در مارس ۲۰۰۸ میلادی منتشر شد، به بررسی راهکارهای مربوط به استانداردهای کفایت سرمایه برای ابزارهای مالی براساس شریعت اسلامی و منطبق با رتبه‌بندی‌های صورت گرفته توسط مؤسسات و بنگاه‌های ارزیابی ریسک‌های خارجی^۱ پرداخته است [۷]. همچنین در مجلد شماره (۷) نهاد مذکور در ژانویه ۲۰۱۰، معرفی استانداردهای کفایت سرمایه در ارتباط با عقد صکوک، سرمایه‌گذاری در املاک و مستغلات و سرانجام فرایندهای تبدیل دارایی‌ها به اوراق بهادار^۲ مورد توجه ویژه قرار گرفته [۸] است. کتابچه راهنمای شماره (۲) هیئت خدمات مالی اسلامی به راهکارهای

^۱ ECAIs: External Credit Assessment Institutions

^۲ Securitizations

رعایت استانداردهای کفایت سرمایه مرتبط با مدیریت ریسک در خصوص قراردادهای مباحه کالا می‌پردازد. [۹]

بومدین [۱۰] در مطالعه خود با مطالعه موردی بانک اسلامی الراجحی عربستان سعودی و استفاده از داده‌های صورت‌های مالی بانک مذکور، مقادیر تعیین شده در استانداردهای کفایت سرمایه براساس دستورالعمل بال III را محاسبه کرده است. نویسنده در مطالعه خود تلاش می‌کند تا ضرورت‌های تعیین شده برای رعایت کفایت سرمایه و همچنین ذخیره‌های اتکایی سرمایه و نسبت‌های اهرمی را برای بانک مذکور محاسبه کند.

رضوان، خان و خان [۱۱] کفایت سرمایه بانکی بر مبنای الزامات بال III را با استفاده از داده‌های مربوط به ۳۰ بانک اسلامی در ۱۵ کشور جهان مورد بررسی قرار داده‌اند. داده‌ها موبد این موضوع هستند که به صورت کلی بانک‌های اسلامی می‌توانند به خوبی الزامات مذکور را تامین کنند، که در شرایط کنونی اقتصادی، بانک‌ها سطح کافی از سرمایه را برای مقابله با بحران‌های احتمالی ذخیره و نگهداری می‌کنند. همچنین به دلیل رعایت اصول مبتنی بر شریعت بانک‌های مذکور، انتخاب‌های محدودی برای سرمایه‌گذاری دارند. همچنین از منظر الزامات نقدینگی؛ بانک‌های اسلامی با موانعی روبه‌رو هستند و از همه مهم‌تر اینکه به اندازه کافی دارایی‌های نقدی برای سرمایه‌گذاری در اختیار ندارند.

۲- روش تحقیق

ضرورت‌های مختلفی در مقررات بازل III تشریح شده که می‌توان به کیفیت و کمیت سرمایه، ریسک‌های طرفین مقابل قرارداد^۱، ریسک‌های مرتبط با نسبت‌های اهرمی و ریسک نقدینگی اشاره کرد. در رویارویی با هر کدام از این ریسک‌های اجتناب‌ناپذیر و غیرقابل انکار متناظر با فعالیت‌های مالی و بانکی، بانک‌های باید قادر به رعایت نسبت‌های مالی معینی باشند. در ادامه مقاله هر یک از شاخص‌های تعیین شده در مقررات بال ۳ به تفکیک مورد بررسی و ارزیابی قرار خواهد گرفت و نحوه محاسبه آن‌ها براساس اقسام حسابداری موجود در صورت‌های مالی بانک‌ها تبیین خواهد شد

¹ Counterparty Risks

۳- ساختار و پوشش‌های حمایتی کفایت سرمایه

به منظور تطبیق با ضرورت‌های پیش‌بینی شده برای حساب سرمایه در بانک‌های تجاری اولین سند منتشر شده درباره مقررات بال III تعدادی از نسبت‌های مالی مرتبط با مفهوم کفایت سرمایه را تعریف و تشریح می‌کند. این نسبت‌ها شامل نسبت کفایت سرمایه اولیه در قالب مقررات بال (I) و بال (II)؛ نسبت سرمایه درجه یک یا سرمایه پایه به دارایی‌های موزون شده به ریسک؛ نسبت حقوق صاحبان سهام عادی به دارایی‌های موزون شده به ریسک و نسبت سرمایه درجه یک اضافی است.

یکی از مهم‌ترین اولویت‌های موردنظر کمیته بال در طراحی مقررات بازل III نیاز به افزایش کیفیت، سازگاری و شفافیت مقررات درباره مقدار سرمایه است. این موضوع مبین این واقعیت است که نسبت‌های مبتنی بر سرمایه به صورتی افزایش یابند که پوشش مناسب و پشتوانه مطلوبی برای حمایت از بانک‌ها در شرایط بحران‌های مالی و یا اتخاذ تصمیم‌های با ریسک بالا فراهم کند. قبل از اینکه به تأثیرگذاری ضرورت‌های جدید تعریف شده برای نسبت‌های بر روی ساختار مالی بانک‌های اسلامی پرداخته شود؛ لازم است تا مروری جامع و کلی بر روی این نسبت‌های مختلف انجام شود. رابطه تعریفی نسبت کفایت سرمایه به صورت زیر است:

$$(۱) \quad ۸ \text{ درصد} \gg \frac{\text{سرمایه نوع دوم} + \text{سرمایه نوع اول}}{\text{دارایی های موزون شده به ریسک}} = \text{نسبت کفایت سرمایه}$$

بر مبنای تعاریف و مقادیر تعریف شده درباره کفایت سرمایه استاندارد؛ مقدار رابطه شماره (۱) باید حداقل به اندازه ۸ درصد تعیین شود.

سرمایه پایه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، حاصل جمع سرمایه اصلی و سرمایه تکمیلی پس از انجام کسور لازم است. سرمایه اصلی یا سرمایه نوع اول^۱، مهم‌ترین معیار نشان‌دهنده پشتوانه مالی بانک است که توانایی جذب زیان‌های احتمالی و غیرقابل پیش‌بینی را دارد و شامل سرمایه پرداخت شده، اندوخته قانونی، سایر اندوخته‌ها (به جز ذخیره تجدید ارزیابی

^۱ Core Capital , Tier 1 Capital

دارایی‌های ثابت و سهام)، صرف سهام، سود انباشته (در صورت وجود زیان انباشته، این مبالغ از جمع سرمایه اصلی کسر می‌شود) است. سرمایه پرداخت شده شامل سرمایه پرداخت شده اولیه و افزایش‌های بعدی در مقدار سرمایه است که از محل آورده جدید سهام‌داران و یا منابع داخلی قابل تبدیل به سرمایه است. سرمایه تکمیلی یا سرمایه نوع دوم^۱ حداکثر می‌تواند معادل سرمایه اصلی باشد و شامل ذخیره مطالبات مشکوک الوصول عمومی، ذخیره تجدید ارزیابی دارایی‌های ثابت، اندوخته ناشی از تجدید ارزیابی است.

$$(۲) \quad ۶ \text{ درصد} \gg \frac{\text{سرمایه نوع اول}}{\text{دارایی های موزون شده به ریسک}} = \text{نسبت سرمایه نوع اول}$$

مقدار تعیین شده برای نسبت سرمایه نوع اول در ساختار مالی بانک‌ها، حداقل برابر با ۶ درصد تعیین شده است. علاوه بر این موارد، نسبت حقوق صاحبان سهام عادی در سرمایه نوع اول^۲ به دارایی‌های موزون شده به ریسک می‌بایست حداقل معادل با ۷۵ درصد مقدار حاصل شده برای سرمایه نوع اول یا معادل ۴/۵٪ باشد که در رابطه شماره (۳) بیان شده است.

$$(۳) \quad ۴/۵ \text{ درصد} \gg \frac{\text{حقوق صاحبان سهام عادی در سرمایه نوع اول}}{\text{دارایی های موزون شده به ریسک}} = \text{نسبت حقوق صاحبان سهام}$$

در سرمایه نوع اول

در قالب ادبیات حسابداری مالی حقوق صاحبان سهام عادی، سرمایه نوع اول مقداری است که همه سهام‌داران عادی در یک بنگاه اقتصادی سرمایه‌گذاری کرده‌اند که معادل ارزش سهام عادی آن‌ها است و شامل سود انباشته و سرمایه پرداخت شده اضافی نیز می‌شود. چنانچه در رابطه شماره (۳) نیز بیان شد، براساس مقررات بازل III نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی‌های تعدیل شده به ریسک برای بانک‌ها باید حداقل معادل ۴/۵

^۱ Supplementary Capital , Tier 2 Capital

^۲ Common Equity Tier 1

درصد باشد. به عبارت دیگر حقوق صاحبان سهام باید بتواند معادل ۴/۵ درصد دارایی‌های ریسکی بانک را پوشش دهد.

برنامه زمان بندی تعیین شده برای استفاده و به‌کارگیری از نسبت‌های جدید کفایت سرمایه در بانک‌ها بر مبنای مقررات بال III که توسط هیئت خدمات مالی اسلامی برای موسسات و نهادهای مالی که خدمات مالی منطبق با شریعت اسلامی^۱ را ارائه می‌دهند؛ به شرح جدول شماره (۱) است [۱۲]:

جدول شماره ۱: برنامه زمانی تحقق نسبت‌های کفایت سرمایه برای بانک‌های اسلامی

زمان تحقق	مولفه
از ابتدای ژانویه ۲۰۱۵ میلادی	۴/۵ درصد حقوق صاحبان سهام عادی در سرمایه نوع اول برای دارایی‌های موزون شده به ریسک
از ابتدای ژانویه ۲۰۱۵ میلادی	۶ درصد کل سرمایه نوع اول برای دارایی‌های موزون شده به ریسک
از ابتدای ژانویه ۲۰۱۴ میلادی	۸ درصد کل سرمایه برای دارایی‌های موزون شده به ریسک

۱-۳- سرمایه اتکایی حمایتی^۲

سرمایه اتکایی حمایتی درصد مشخصی از حقوق صاحبان سهام عادی علاوه بر حقوق صاحبان سهام عادی در سرمایه نوع اول است که می‌بایست هر موسسه مالی و اعتباری اسلامی در دوره‌های فاقد شرایط بحرانی و یا به عبارتی دوره‌های طبیعی و عادی اقتصادی ایجاد کند تا در شرایط رخدادهای بحرانی و یا بحران‌های مالی بتواند آسیب‌های احتمالی بر ساختار موسسه را جبران کند. این میزان سرمایه ذخیره اتکایی برای دستیابی به اهداف کلان احتیاطی به منظور محافظت نظام بانکی و اقتصاد بخش حقیقی از ریسک‌های گسترده سیستمی ایجاد شده است. این ریسک‌ها می‌تواند ناشی از ریسک‌های متعارف نظام بانکی اعم از بانکداری اسلامی و غیراسلامی و همچنین سایر

^۱ IIFS: Institution(s) Offering Islamic Financial Services

^۲ Capital Conservation Buffer

عوامل مرتبط با بی‌ثباتی مالی و متغیرهای ساختاری اقتصاد بخش حقیقی باشد که علت ایجاد بی‌ثباتی و بحران هستند. این میزان سرمایه احتیاطی برای کسب اطمینان از این موضوع نگهداری خواهد شد که موسسه مالی یک تکیه‌گاه مطمئن برای دوره‌های بحرانی در اختیار داشته باشد.

هیئت خدمات مالی اسلامی ساختار و چارچوب کلی ایجاد و نگهداری این میزان سرمایه ذخیره‌ای احتیاطی برای بانک‌های اسلامی را حدود ۲/۵ درصد دارایی‌های موزون شده به ریسک و افزون بر رعایت کفایت سرمایه تعیین کرده است. به بیان دیگر علاوه بر ضرورت رعایت حداقل ۴/۵ درصدی برای نسبت حقوق صاحبان سهام، بانک می‌بایست میزانی از سرمایه پشتیبانی و حمایتی معادل ۲/۵ درصد را نگهداری کند، که در مجموع نسبت حقوق صاحبان سهام عادی را به سطح ۷ درصد ارتقا می‌دهد. موسسه مالی اسلامی باید در ابتدا از معیار حقوق صاحبان سهام عادی در سرمایه نوع اول استفاده کند تا مقدار ۴/۵ درصد دارایی موزون شده به ریسک و ۸ درصدی کفایت سرمایه کلی را تامین نماید و پس از دستیابی به این دو مقدار در نسبت‌های مالی خود، مقدار سرمایه اتکایی حمایتی نیز تامین شود. بر اساس مفاد تعیین شده توسط هیئت خدمات مالی اسلامی، هنگامی که در زمان بحران‌های مالی، مقدار متغیر سرمایه موسسه مالی اسلامی خارج از چارچوب‌های تعیین شده برای این سطح سرمایه احتیاطی قرار گیرد؛ مدیریت بانک می‌بایست با اتخاذ سیاست‌های محدود کننده از توزیع سود و پاداش جلوگیری کند. به عبارت دیگر در این شرایط موسسه مالی اسلامی در توزیع سود باید با ملاحظه‌کاری و محافظه‌کاری بیش‌تری تصمیم‌گیری کند و بخشی از سود سالانه را ذخیره کند. جدول شماره ۲ مقادیر متناظر نسبت کفایت سرمایه برای حقوق صاحبان سهام عادی به دارایی‌های موزون شده به ریسک و حداقل سرمایه اتکایی حمایتی به عنوان درصدی از سود بانک که می‌بایست ذخیره شود را نشان داده است:

جدول شماره ۲: مقادیر متناظر نسبت سرمایه اتکایی حمایتی و نسبت حقوق صاحبان سهام برای بانک‌های اسلامی

درصد

مقدار نسبت حقوق صاحبان سهام عادی در سرمایه نوع اول	حداقل نسبت سرمایه اتکایی حمایتی (به عنوان درصدی از سود بانک)
$\leq 12.5/5 - 5/4$	100%
$12.5/5 > - 7.5/5$	80%
$6/37.5 - 7.25/5 >$	60%
$7 - 6/37.5 >$	40%
> 7	۰

جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که اگر به عنوان مثال یک بانک اسلامی دارای مقدار کفایت سرمایه مرتبط با حقوق صاحبان سهام در سرمایه نوع اول معادل ۵/۷۵ درصد تا ۶/۳۷۵ درصد باشد؛ لازم است تا معادل ۶۰ درصد از سود خود در سال مالی بعدی را به عنوان ذخیره نگهداری کند و به عبارت دیگر کل مجموع هر میزان مقادیر توزیعی بانک نمی‌بایست از ۴۰ درصد سود تجاوز کند. براساس نظر هیئت خدمات مالی اسلامی اگر بانکی نتواند مقادیر تعیین شده برای سرمایه اتکایی حمایتی را تامین کند، لازم است تا یک برنامه سرمایه اتکایی تهیه کند که در آن به صورت شفاف مسیر تحقق نسبت مذکور را تبیین کرده باشد. بر اساس برنامه زمان‌بندی تعیین شده توسط هیئت مذکور بانک‌های اسلامی می‌بایست بر اساس برنامه زمان‌بندی تعیین شده در جدول شماره ۳ در فاصله زمانی بین اول ژانویه ۲۰۱۶ تا ۳۱ دسامبر ۲۰۱۸ ضرورت‌های تعیین شده را محقق کنند. مقدار سرمایه اتکایی حمایتی از ۰/۶۲۵ درصد دارایی‌های موزون شده به ریسک در سال اول شروع شده و با درصد رشد یکسان به سطح ۲/۵ درصد دارایی‌های موزون شده در سال ۲۰۱۹ می‌رسد.

جدول شماره ۳: برنامه زمانی تحقق نسبت سرمایه اتکایی حمایتی برای بانکهای اسلامی (درصد)

تاریخ شروع	سطح مورد نیاز نسبت سرمایه اتکایی حمایتی
از ابتدای ژانویه ۲۰۱۶ میلادی	۶۲۵/۰
از ابتدای ژانویه ۲۰۱۷ میلادی	۲۵/۱
از ابتدای ژانویه ۲۰۱۸ میلادی	۸۷۵/۱
از ابتدای ژانویه ۲۰۱۹ میلادی	۵/۲

۲-۳- سرمایه اتکایی مقابله با ادوار تجاری^۱

بر مبنای دیدگاه هیئت خدمات مالی اسلامی، رخداد ادوار تجاری در نظام مالی به تاثیر اجزای مختلف سیستم بر روی نهادهای مالی به طور عام و بانک‌ها به صورت خاص اشاره می‌کند که باعث بدتر شدن وضعیت دوره‌های اقتصادی می‌شود [۱۲]. در دوره‌های رونق اقتصادی وجود مجموعه‌ای از عوامل باعث می‌شود که بانکها بتوانند ساده‌تر ضرورت‌های مربوط به کفایت سرمایه بانکی را رعایت کنند. به عبارت دیگر تاثیر این‌گونه عوامل در سطح خرد بر رفتار بانک‌ها باعث می‌شود تا قدرت اعتباردهی بانک‌ها به بخش‌های خصوصی و دولتی افزایش یابد که در نوع خود باعث افزایش و بسط میزان اعتبار در کل جامعه خواهد شد و رونق اقتصادی را تشدید می‌کند و نوعی اثر بازخورد دو طرفه ایجاد خواهد شد. لیکن دوره‌های رکودی اقتصاد ممکن است باعث بدتر شدن وضعیت اعتباردهی بانک‌ها شده و فشارهای دوجندانی را بر سمت دارایی‌ها و بدهی بانک تحمیل کند.

پوشش حمایتی دیگر تحت عنوان پوشش سرمایه برای رویارویی با ادوار تجاری است. با این حال، بر خلاف مورد قبلی، این مورد پوشش حمایتی، تنها زمانی کارکرد دارد که اقتصاد در مسیر وضعیتی قرار داشته باشد که مازاد رشد اعتباری وجود داشته باشد. هدف از تعریف این پوشش حمایتی، افزایش هزینه‌های اخذ اعتبار در دوران رشد فزاینده اعتبار و یا کاهش این هزینه‌ها در دوره‌های رکودی است.

^۱ Countercyclical Capital Buffer

اگرچه رعایت این پوشش حمایتی برای قانونگذاران و متولیان نظام‌های پولی در کشورهای مختلف اختیاری است و تابع شرایط و ساختارهای خاص اقتصادی آن کشورها و یا چگونگی دوره‌های رکودی- تورمی است، لیکن بر اساس مطالعه بومدین [۱۰] در هنگام برقراری و اجرای پوشش حمایتی سرمایه برای رویارویی با ادوار تجاری، قانونگذار یا متولی سیاست پولی می‌تواند تا حدود مقدار ۵/۲ درصد مازاد (اضافی) از حقوق صاحبان سهام عادی سرمایه نوع یک، به دارایی‌های موزون شده به ریسک اختصاص دهد. بنابراین نسبت سرمایه نوع اول اضافی به صورت رابطه زیر محاسبه خواهد شد:

$$(۴) \quad \frac{\text{سرمایه مازاد نوع اول}}{\text{دارایی های موزون شده به ریسک}} = \text{نسبت مازاد سرمایه نوع اول}$$

با توجه به مجموعه مقررات تعریف شده در مقررات کمیته نظارت بانکی بین‌المللی درباره رعایت کفایت سرمایه بانکی که تا بدینجا بیان شد؛ در جدول شماره ۴ ضمن بازتاب این ضرورت‌ها، مقایسه‌ای بین مقررات بال II و بال III صورت گرفته است:

جدول شماره ۴: مقایسه ضرورت‌های کفایت سرمایه در بال (II) و (III)

الزامات بال (III)	الزامات بال (II)	
۸ درصد	۸ درصد	حداقل نسبت کفایت سرمایه
۴ درصد	۶ درصد	حداقل نسبت سرمایه نوع یک (شامل حقوق صاحبان سهام، ذخایر و سود انباشته) به دارایی‌های موزون شده به ریسک
۴/۵ درصد	۵/۲ درصد	حداقل نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی‌های موزون شده به ریسک
۲/۵ درصد	-	حداقل نسبت اجباری سرمایه اتکایی
۲/۵ درصد	-	حداقل نسبت اختیاری سرمایه اتکایی برای رویارویی با ادوار تجاری (با نظر قانونگذار محلی) و همین طور برای رویارویی با دوره‌های رشد اعتباری

۳-۳- نسبت اهرمی^۱

اهرم مالی یا به بیان دیگر استفاده از وجوه و منابع مالی غیرسرمایه‌ای، به بانک و نهاد مالی اجازه می‌دهد تا مانند هر بنگاه دیگری بازدهی بالقوه و همچنین مقدار سرمایه سهام‌داران را افزایش دهند. در ضرورت‌های بال (III) به این موضوع توجه ویژه شده است که نظام بانکی قادر است تا بیش از حد از اهرم مالی مذکور استفاده کند و همچنان نیز در صورت‌های مالی خود سطح مناسبی از سرمایه را نشان دهد. به عبارت دیگر استفاده بیش از وجوه در واکنش به این وضعیت، کمیته نظارت بانکی بین‌الملل، نسبت‌های اهرمی را در قالب مقررات بال (III) معرفی کرده تا آثار مشکل‌زای استفاده بیش از حد اهرم مالی توسط بانک‌های تجاری در طول دوره‌های توام با بحران اقتصادی را کاهش دهد.

ساختار نسبت‌های اهرمی از مقایسه سرمایه نوع یک (صورت کسر) با مبلغ دارایی در معرض ریسک^۲ به جای دارایی موزون شده به ریسک محاسبه می‌شود. بانک‌ها باید برای نسبت اهرمی حداقل ۳ درصدی هدف‌گذاری کنند، که به مفهوم این است که سرمایه نوع یک باید حداقل ۳ درصد کل دارایی‌های در معرض ریسک بانک را پوشش دهد.

در حالی که در مورد رعایت نسبت‌های نقدینگی و سرمایه در بانک‌های اسلامی بین‌المللی ملاحظات و نگرانی‌های خاصی وجود دارد؛ لیکن بانک‌های اسلامی در خصوص رعایت الزام نسبت اهرمی به دلیل ساختار خاص مالی و الزام باید برای مراقبت از اصول شریعت چندان با مشکل روبه‌رو نیستند [۱۲]. به عبارت دیگر چون بانک‌های اسلامی در کشورهای دیگر بیش‌تر از سرمایه نوع اول برای تامین مالی استفاده می‌کنند، بنابراین رسیدن به حداقل‌های تعیین شده برای این نسبت مالی توسط بانک‌های اسلامی مانع جدی تلقی نمی‌شود [۱۰]. روش محاسبه نسبت اهرمی بسیار ساده و شفاف است و برخلاف نسبت‌های کفایت سرمایه مبتنی بر ریسک نیز نیست. رعایت نسبت مذکور بانک‌ها را در استفاده بیش از حد از اهرم‌های مالی محدود می‌کند.

¹ LR: Leverage Ratio

² Exposure

$$\text{نسبت اهرمی} = \frac{\text{سرمایه نوع اول}}{\text{دارایی های در معرض ریسک}} \geq ۳ \text{ درصد} \quad (۵)$$

همان طور که در رابطه شماره (۵) مشخص است، در صورت کسر اهرم مالی، سرمایه نوع اول که شامل حقوق صاحبان سهام عادی به علاوه سرمایه اضافی نوع یک تعریف شده برای معیار کفایت سرمایه قرار می گیرد و در مخرج نیز دارایی های در معرض ریسک بانک قرار دارد. برای محاسبه و تعیین مقدار دارایی های در معرض ریسک باید بر مبنای صورت های مالی حسابداری بانک رجوع کرد.

۳-۴- نسبت های نقدینگی

مهم ترین تغییر صورت گرفته در اصلاحیه بال III به معرفی ریسک نقدینگی با رویکرد ایجاد معیاری یکسان در سطح بین المللی است. یکی از دو مدرک منتشر شده در چارچوب مقررات مذکور به صورت صریح به موضوع ریسک نقدینگی در موسسات مالی می پردازد و ابزارهای استاندارد نظارتی و کنترلی برای مدیریت این نوع از ریسک در بانک ها ارائه می دهد، که این ابزارهای نظارتی و کنترلی می تواند برای مقام ها و ناظران نظارتی موثر و کارآمد باشد. بانک ها باید در فعالیت خود به دو معیار نسبت پوشش نقدینگی^۱ و نسبت خالص وجوه پایدار^۲ توجه کنند. بر مبنای مطالعه صورت گرفته توسط کینگ و تاربرت [۱۳] درباره معیارهای تعریف شده در ضرورت های کمیته بال این دو معیار برای ریسک نقدینگی در بانک ها قابل محاسبه است.

۳-۵- نسبت پوشش نقدینگی

هدف از اعمال این معیار استاندارد اطمینان از این است که بانک بتواند از شرایط بحرانی مالی با طول دوره زمانی حداقل ۳۰ روزه با سلامت عبور نماید تا زمانی که به

^۱ LCR: Liquidity Coverage Ratio

^۲ NSFR: Net Stable Funding Ratio

موقعیت و جایگاه مالی مطمئنی بازگردد. رابطه شماره (۶) رویه تعیین این شاخص را نشان داده است:

$$\text{درصد } 100 \geq \frac{\text{مقدار دارایی‌های با قابلیت بسیار بالای نقد شوندگی}}{\text{میزان کل خالص جریان‌های نقد خروجی در طول 30 روز تقویمی آینده}} = \text{نسبت پوشش نقدینگی} \quad (۶)$$

دارایی‌های نقدشونده بانک، دارایی‌های هستند که بدون نیاز به هزینه بالا و همچنین بدون کاهش در ارزش آن‌ها قابلیت تبدیل به وجه نقد را دارند. کمیته نظارت بانکی بال [۱۴] دارایی‌های با قابلیت نقدشوندگی بالا را در دو گروه طبقه‌بندی کرده است. در گروه اول دارایی‌هایی مانند موجودی نقد صندوق بانک‌ها و یا ذخایر بانک نزد بانک‌های مرکزی قرار می‌گیرند که بالاترین درجه نقد شوندگی را دارد و بدون تحمیل هزینه در دوره‌های احتمالی بحران مالی قابل نقد شدن هستند. به عبارت دیگر در این گروه دارایی‌هایی قرار می‌گیرند که دارای وزن صفر درصد برای تعدیل ریسک هستند. دارایی‌های نقدشونده گروه یا طبقه دوم که در کل این دارایی‌ها منظور می‌شوند، می‌توانند تا دو سوم مقدار کل را به خود اختصاص دهند. در این گروه دوم به عنوان مثال و با یک تعدیل ۱۵ درصدی در قیمت بازاری؛ می‌توان اوراق بهادار در اختیار بانک را منظور کرد. همچنین اوراق بهادار منتشر شده توسط نهادهای غیر مالی که در مقررات بال II برای آن‌ها ریسک ۲۰ درصدی مد نظر قرار گرفته بود؛ در این طبقه قرار می‌گیرند.

قیمت این‌گونه دارایی‌های مالی نمی‌بایست در طول سی روزه دوره بحران نقدینگی بیش از ۱۰ درصد ارزش خود را از دست داده باشند. بر اساس مقررات تعیین شده توسط کمیته نظارت بانکی بال، مقدار دارایی‌های نقدشونده موسسه مالی باید حداقل معادل کل خالص جریان خروجی نقدی موسسه برای ماه آینده باشد. در مخرج کسر نسبت پوشش نقدینگی میزان کل خالص جریان نقد خروجی بانک در طی یک‌ماه و در شرایط بحرانی قرار دارد. خالص جریان خروجی از مابه‌التفاوت کل

جریان نقد خروجی طی دوره سی روزه و جریان نقد ورودی به بانک یا ۷۵ درصد جریان نقد خروجی در این دوره و (هرکدام که مقدار کمتری داشته باشد) محاسبه و تعیین شود.

(۷) $\text{Min}\{\text{جریان های ورودی} - \text{جریان خروجی} = \text{خالص جریان نقد خروجی طی سی روز آینده}\}$ درصد ۷۵ جریان نقد خروجی؛ نقد

۳-۶- نسبت خالص وجوه پایدار

نحوه محاسبه مقدار نسبت مذکور به شرح رابطه شماره (۸) و از تقسیم وجوه در دسترس برای تامین مالی پایدار^۱ به وجوه مورد نیاز برای تامین مالی پایدار^۲ محاسبه می شود:

$$(۸) \quad ۱۰۰ \text{ درصد} \geq \frac{\text{مقدار وجوه در دسترس برای تامین مالی پایدار}}{\text{مقدار وجوه مورد نیاز برای تامین مالی پایدار}} = \text{نسبت پوشش نقدینگی}$$

هدف از تعیین و معرفی نسبت خالص وجوه پایدار، تکمیل نسبت پوشش نقدینگی در فرآیند ایجاد تغییر و دگرگونی ارزیابی ریسک نقدینگی بانک است. به عبارت دیگر این شاخص به منظور اطمینان یافتن از تامین مالی دارایی های بلندمدت بانک حداقل توسط یک مقدار محدود از بدهی های پایدار بانک محاسبه و تعیین شده است [۱۴].

در طبقه بندی صورت گرفته توسط کمیته نظارت بانکی، پس اندازها در قالب وجوه پایدار در دسترس برای تامین مالی قرار می گیرند که شامل دو زیر بخش پس اندازهای فاقد سررسید و پس اندازهای دارای مدت زمانی است. همچنین سرمایه نوع یک و سرمایه نوع دوم نیز در این ردیف قرار می گیرند. اقلام مورد نیاز برای محاسبه وجوه مورد نیاز برای تامین مالی شامل حاصل ضرب مجموع دارایی های داخل و خارج ترازنامه (زیر و بالای خط ترازنامه) در مقدار ضرایب متناظر مورد نیاز برای تامین مالی است.

^۱ Available Amount of Stable Funding

^۲ Required Amount of Stable Funding

جدول شماره ۵: برنامه زمانی تحقق نسبت‌های پوشش نقدینگی و تامین مالی خالص پایدار [۱۵].

مهلت نهایی استقرار	تاریخ شروع	
۲۰۱۵	از ابتدای ژانویه ۲۰۱۲ میلادی	نسبت پوشش نقدینگی
۲۰۱۸	از ابتدای ژانویه ۲۰۱۲ میلادی	نسبت تامین مالی خالص پایدار

۷-۳- رعایت الزامات بال III در بانک‌های اسلامی با توجه به استاندارد هیئت خدمات مالی اسلامی

برای بانک‌های اسلامی تعریف دارایی‌های تعدیل شده بر مبنای ریسک تا حدودی متفاوت خواهد بود. یک موسسه مالی یا بانک اسلامی بین‌المللی نمونه دارای سه نوع منابع مالی شامل: سرمایه بانک، سپرده‌های دیداری^۱ و یا جاری و مانده حساب‌های سرمایه‌گذاری سود مشترک^۲ هستند. در ساختار بانک‌های اسلامی بین‌المللی، مورد آخر به دو زیر گروه حساب‌های سرمایه‌گذاری غیرمقید^۳ و حساب سرمایه‌گذاری مقید^۴ طبقه‌بندی می‌شوند. در مورد گروه اول بانک دارای اختیار مطلق و کامل برای نحوه استفاده از این وجوه و سرمایه‌گذاری است و در مورد گروه دوم دارندگان این نوع حساب نوع سرمایه‌گذاری وجوه را به بانک در قالب قرارداد اعلام می‌کنند.

براساس نظر هیئت خدمات مالی اسلامی بانک در هر یک از این دو قرارداد به عنوان مضارب عمل می‌کند و این بدین مفهوم ضمنی است که هیچ نوع ضمانت قطعی برای سود و همچنین سرمایه وجود نخواهد داشت که در ارتباط مستقیم با موفقیت یا عدم موفقیت سرمایه‌گذاری است. لیکن این امکان نیز وجود دارد تا بر مبنای عقد وکالت و به جای مشارکت در سود، یک میزان دریافتی به دارندگان سپرده پرداخت شود. اما به نظر می‌رسد نوع اول قرارداد که در قالب عقد مضاربه صورت می‌گیرد دارای مطلوبیت و رواج بیشتری بین صاحبان سپرده‌های سرمایه‌گذاری و بانک باشد [۱۰]. اگرچه وجود برخی نیروهای بازاری مانع از عملکرد مناسب و مطلوب سازوکار مدیریت حساب‌های

¹ Demand Deposit

² PSIA: Profit Sharing Investment Account

³ UIA: Unrestricted Investment Account

⁴ RIA: Restricted Investment Account

سرمایه‌گذاری مانند مشارکت در سود و یا عدم تضمین سرمایه در بانکداری اسلامی می‌شود. سود توزیع شده به صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری بدون محدودیت در موضوع سرمایه‌گذاری، به هیچ عنوان به کارکرد دارایی‌ها بستگی نخواهد داشت. برخی مؤسسه‌های مالی و بانک‌های اسلامی تلاش کرده‌اند تا به‌رغم وجود برخی فشار عوامل بازاری بخش حقیقی، نرخ بازدهی متناسب با وضعیت بازار به دارندگان این‌گونه حساب‌ها پرداخت کنند. برخی از این رویه‌ها که در بانکداری بین‌الملل اسلامی مورد توجه بوده و هیئت خدمات مالی اسلامی نیز به آنها اشاره کرده است به شرح زیر است [۸]:

الف- بانک از بخش یا تمام سهم سود خود به عنوان مضارب به نفع صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری غیر محدود صرف‌نظر می‌کند. در حقیقت نرخ تقسیم سود مقرر در قرارداد مضاربه، بالاترین نرخ بوده و بانک این نرخ را از سالی به سال دیگر تغییر می‌دهد.

ب- سود متعلق به صاحبان سهام به سمت دارندگان و صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری غیر مقید بر پایه انعقاد عقد "هبه" انتقال می‌یابد. برای اینکه این انتقال مبتنی بر اصول و قواعد شریعت باشد می‌بایست نظر مساعد سهام‌داران نیز تامین شود [۸].

ج- بانک دو نوع ذخیره شامل ذخیره متعادل سازی سود^۱ و ذخیره ریسک سرمایه‌گذاری^۲ ایجاد کند. ذخیره متعادل سازی سود پیش از تخصیص سود بین سهام‌داران و صاحبان سپرده‌های سرمایه‌گذاری غیرمقید ایجاد شده و ذخیره ریسک سرمایه‌گذاری بعد از اینکه بانک سهم خود را به عنوان مضارب برداشت کرد، ایجاد می‌شود. هیئت خدمات مالی اسلامی مقرر کرده است که نوع اول ذخیره ایجاد برای کاهش آثار احتمالی نوسان‌های نرخ بازدهی بر روی دارایی‌ها در سود توزیع شده استفاده می‌شود و ذخیره ریسک سرمایه‌گذاری به عنوان جانشینی برای زیان وارده به سرمایه برای صاحبان سپرده‌های سرمایه‌گذاری غیرمقید (بازدهی منفی) ایجاد شده است.

اتخاذ این رویه‌ها باعث می‌شود که ریسک‌ها به سمت سهام‌داران منتقل شود که قبلاً چنین نبوده است. به عبارت دیگر آن‌ها متحمل بخشی از ریسک تجاری (ریسک تجاری و بازار) می‌شوند که قبلاً به صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری غیرمقید انتقال داده

^۱ Profit Equalization Reserve

^۲ Investment Risk Reserve

می‌شد. این انتقال ریسک از سپرده‌گذاران به سهام‌داران به "ریسک تجاری جابه‌جاشده"^۱ تعبیر می‌شود که برای اولین بار در مارس سال ۱۹۹۹ توسط سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی^۲ معرفی شد.

بر مبنای نظر هیئت خدمات مالی اسلامی مدیریت حساب‌های سرمایه‌گذاری غیر مقید برای بانک‌ها و نهادهای مالی اسلامی به دو دلیل بسیار مهم و حیاتی است، اولاً دارایی‌ها فاقد یک نرخ هدف‌گذاری شده و قطعی بازدهی بوده و همچنین نهاد ناظر پولی ملزم است تا به دلیل جلوگیری از افزایش ریسک برداشت منابع مالی از حساب‌های سرمایه‌گذاری بانک‌ها توسط مشتریان که منجر به نوعی ریسک نظام‌یافته خواهد شد؛ میزانی از بازدهی را برای این حساب‌ها تعیین کند. بدین دلایل هیئت خدمات مالی اسلامی تاثیر ریسک تجاری جابه‌جا شده و یا انتقال یافته بر روی الزامات سرمایه را مد نظر قرار داده و مخرج کسر کفایت سرمایه که دارایی‌های موزون شده به ریسک است را تعریف کرده است. بنابراین مخرج کسر کفایت سرمایه بانکی بر اساس نظر هیئت خدمات مالی اسلامی با در نظر گرفتن ریسک تجاری انتقالی به صورت زیر است:

دارایی‌های موزون شده به ریسک بر مبنای ریسک تجاری انتقالی (RWA_{DCR}) برابر است با

کل دارایی‌های موزون شده به ریسک

کسر می‌شود

دارایی‌های موزون شده به ریسک تأمین مالی شده توسط موجودی حساب‌های سرمایه‌گذاری مشارکت در سود مقید

کسر می‌شود

$(1 - \alpha) * \text{دارایی‌های موزون شده به ریسک تأمین مالی شده توسط موجودی حساب‌های}$

سرمایه‌گذاری مشارکت در سود غیرمقید

کسر می‌شود

$(\alpha) * \text{دارایی‌های موزون شده به ریسک تأمین مالی شده توسط موجودی ذخایر متعادل}$

^۱ Displaced Commercial Risk

^۲ AAOIFI: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions

سازی سود و ریسک سرمایه‌گذاری مربوط به حساب‌های سرمایه‌گذاری مشارکت در سود غیرمقید

ضریب آلفا در روابط بالا بیانگر بخشی از سود اضافه شده به سود واقعی ایجاد شده به وسیله دارایی‌هایی است که توسط موجودی صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری غیرمقید تامین مالی شده است. به بیان دیگر در حالتی که توزیع سود به صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری غیرمقید وجود دارد؛ سود توزیع شده از مجموع سود حقیقی ایجاد شده در طول سال مالی، سود انتقال یافته سهم مضارب و یا سود هبه شده توسط سهام‌داران و سرانجام بخشی از سود سود ناشی از ذخایر متعادل سازی سود و ریسک سرمایه‌گذاری حاصل می‌شود. بنابراین به صورت مفهومی ضریب آلفا متناظر با بخشی از دارایی‌هایی است که به وسیله موجودی حساب سرمایه‌گذاری‌های غیرمقید و مجموع سود ایجاد شده توسط سود انتقال یافته سهم مضارب و یا سود هبه شده توسط سهام‌داران و سرانجام بخشی از سود سود ناشی از ذخایر متعادل سازی سود و ریسک سرمایه‌گذاری ایجاد می‌شود. در این حالت ریسک تجاری انتقال یافته تنها زمانی معرفی خواهد شد که سود نوع دوم (سود انتقال یافته سهم مضارب و یا سود هبه شده توسط سهام‌داران) بخشی از سود توزیع شده به سپرده‌گذاران باشد. اگر هیچ نوع ریسک تجاری انتقالی وجود نداشته باشد، مقدار ضریب آلفا برابر صفر می‌شود و مقدار مخرج کسر کفایت سرمایه به صورت زیر تغییر می‌کند:

دارایی‌های موزون شده به ریسک بدون ریسک تجاری انتقالی (RWA_{DCR}) برابر است با کل دارایی‌های موزون شده به ریسک کسر می‌شود

دارایی‌های موزون شده به ریسک تأمین مالی شده توسط موجودی حساب‌های سرمایه‌گذاری مشارکت در سود مقید

کسر می‌شود

دارایی‌های موزون شده به ریسک تأمین مالی شده توسط موجودی حساب‌های سرمایه‌گذاری مشارکت در سود غیرمقید

بنابراین هیئت خدمات مالی اسلامی در استاندارد محاسبه کفایت سرمایه بانکی، نهادهای نظارتی و متولی پولی را متوجه این موضوع می‌کند که مقدار ضریب آلفا را با

توجه به ساختار اقتصادی خود تعریف و تعیین کنند. روشن است که تعیین مقدار ضریب مذکور اختیاری بوده، چراکه ساز و کار تقسیم و پرداخت سود بین نهادها و مؤسسه‌های مالی اسلامی متفاوت است. سرانجام هیئت خدمات مالی اسلامی در مارس ۲۰۱۱ نسخه راهنما برای روش‌شناسی محاسبه و تعیین ضریب آلفا را برای هر بانک اسلامی منتشر کرد [۹].

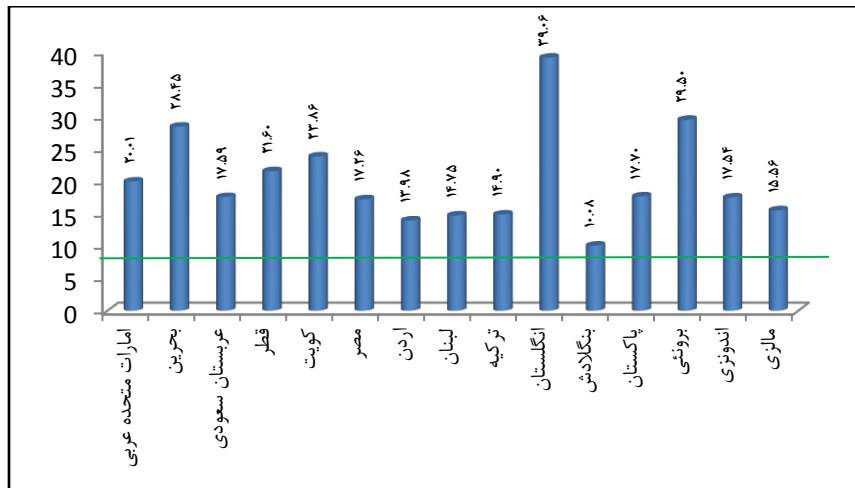
برای بررسی و تحلیل چگونگی وضعیت محاسبه نسبت‌های مطرح شده در نسخه اخیر مقررات کمیته بال و با توجه به نبود نمونه مشابه در کشور ایران در دو مطالعه تطبیقی انجام گرفته، وضعیت کفایت سرمایه بانک‌های اسلامی در جهان در قالب مطالعه کلان و همچنین مورد بانک الراجحی به عنوان مطالعه خرد مورد بررسی قرار گرفته است.

۸-۳- نسبت کفایت سرمایه در بانک‌های اسلامی (رویکرد کلان)

با استفاده از نتایج مطالعه صورت گرفته توسط رضوان، خان و خان [۱۱] و به منظور داشتن یک ساختار تجربی از آنچه نسبت کفایت سرمایه می‌تواند در بانک‌های اسلامی داشته باشد، نسبت مذکور برای برخی بانک‌های اسلامی و در مقایسه با مقدار کفایت سرمایه و سرمایه درجه یک بانکها محاسبه شده تا نحوه رویارویی بانک‌های اسلامی برای استقرار ضرورت‌های بازل III تبیین شود. یک نمونه از ۳۰ بانک از ۱۵ کشور در نظر گرفته شد و متوسط کشوری نسبت سرمایه در نمودار شماره ۱ نشان داده شده است. ارقام ترسیم شده در نمودارهای شماره ۱ و ۲ در پیوست به همراه فهرست بانک‌های اسلامی به تفکیک هر کشور آمده است. کشورهای امارات متحده عربی، بحرین، عربستان سعودی، قطر، کویت، مصر، اردن لبنان، ترکیه، انگلستان، بنگلادش، پاکستان، بروئی، اندونزی و مالزی در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفته است.

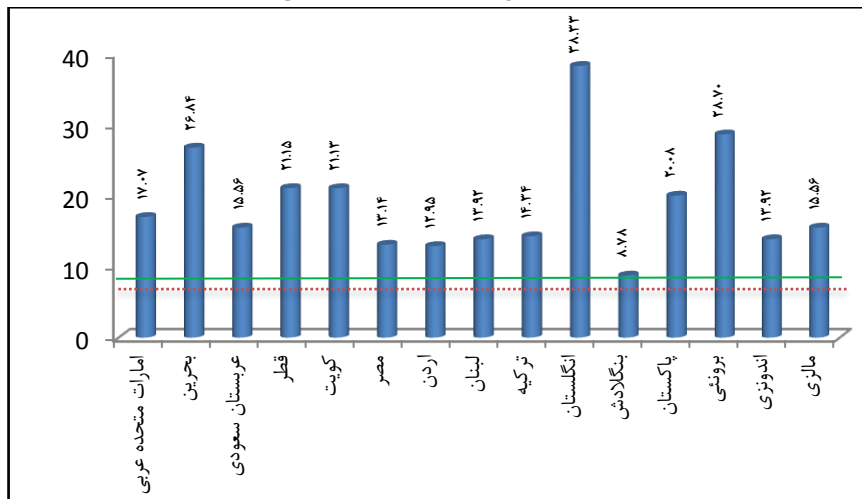
نمودار شماره ۱: متوسط نسبت کفایت سرمایه در بانک‌های اسلامی کشورهای منتخب

ماخذ: رضوان، خان و خان [۱۱]

همان‌طور که در نمودار شماره ۱ نشان داده شده است تمام بانک‌های مورد بررسی توانسته‌اند نسبت کفایت سرمایه خود را به سطح بیش از حداقل ۸ درصدی خط افقی ترسیم شده در نمودار شماره ۱ ارتقا دهند.

نمودار شماره ۲: متوسط سرمایه نوع اول در بانک‌های اسلامی کشورهای منتخب

ماخذ: رضوان، خان و خان [۱۱]

در نمودار شماره ۲ مقدار متوسط سرمایه نوع یک در تمام بانک‌های اسلامی کشورهای منتخب، بیش از حداقل ۶ درصد (خط نقطه چین در نمودار شماره ۲) است. مقادیر محاسبه و ترسیم شده در قالب دو نمودار بالا موید این موضوع است که مقدار نسبتاً قابل توجه سرمایه در بانک‌های اسلامی منتخب به‌گونه‌ای است که این بانک‌ها در رویارویی ضرورت‌های سختگیرانه مقررات بال (III) مشکل خاصی نخواهند داشت. همچنین داده‌ها موید این مهم نیز است که این بانک‌ها به‌خوبی قادر خواهند بود تا مقدار پوشش حمایتی اضافی ۵/۲ درصدی را بدون اینکه بخواهند تغییر درخور توجهی در مقدار مخارج خود اعمال کنند؛ تامین نمایند. نکته بسیار مهم دیگر اینکه، برای بسیاری از بانک‌ها، نسبت سرمایه درجه ۱ بسیار نزدیک به نسبت کفایت سرمایه است. این به این معناست که بانک‌های مورد بررسی سهم چشمگیری از سرمایه خود را به صورت سرمایه نوع یک نگهداری کرده‌اند و این موضوع به خودی خود نشان‌دهنده وضعیت مالی مناسب این بانک‌ها بوده است، زیرا سطح بالای سرمایه نوع یک می‌تواند به عنوان شاخص مناسبی برای سلامت بانکی شناخته شود که تکیه‌گاه مناسب و قابل قبول‌تری برای مقابله با بحران‌های مالی است. دلیل اصلی و مهم نگهداری سطح بالای سرمایه در بانک‌های اسلامی، ضرورت تطبیق با ساختارهای مالی با چارچوب‌های شریعت اسلام است و برای این بانک‌ها هماهنگی با ضرورت‌های تعیین شده در بال III می‌تواند بسیار ساده‌تر از رعایت ضرورت‌های بال II باشد [۷].

۹-۳- تحلیل نسبت کفایت سرمایه و سایر ضرورت‌های بال III در بانک اسلامی

الراجحی (رویکرد خرد)

بر اساس مطالعه صورت گرفته توسط انیس بومدین [۱۰] شرکت بانکی و سرمایه‌گذاری الراجحی (بانک الراجحی) در کشور عربستان مورد بررسی قرار گرفته است که عملیات مالی و پولی خود را بر مبنای الگوی اسلامی دنبال می‌کند. در پایان سال ۲۰۱۰ میلادی کل دارایی بانک مذکور بالغ بر ۴۹۲۹۱ میلیون دلار و دارایی نقد بانک ۱۵۷۷۰ میلیون دلار و وجوه نقد و بدهی بانک‌ها ۵۱۹۳ میلیون دلار بوده است. از منظر حجم دارایی‌ها رتبه

بانک مذکور در کشور عربستان ۳ و در سطح جهانی ۴۰۳ بوده است. بانک دارای نمایندگی‌هایی در کشورهای مالزی، کویت و اردن است. بر اساس گزارش‌های مالی سال ۲۰۱۰ میلادی بانک مذکور (به واحد پول سعودی) اطلاعات مالی به دست آمده حداقل کفایت سرمایه تعیین شده در قالب مقررات بال ۲ و ۳ و همچنین ذخایر اتکایی سرمایه در بانک به صورت جدول شماره ۶ است.

جدول شماره ۶: الزامات کفایت سرمایه و ذخایر اتکایی سرمایه

در قالب مقررات بال III	محدوده‌های تعیین شده برای مقررات بال III	در قالب مقررات بال II	اقلام حسابداری
		۱۵۴۶۳۶۰۷۶	مجموع دارایی‌های موزون شده به ریسک
		۱۲۷۱۶۶۶۵۳	دارایی‌های موزون شده به ریسک اعتباری
		۱۹۲۰۷۰۲۳	دارایی‌های موزون شده به ریسک عملیاتی
		۸۲۶۲۴۰۰	دارایی‌های موزون شده به ریسک بازار
۱۵۰۰۰۰۰۰		۱۵۰۰۰۰۰۰	حقوق صاحبان سهام
۳۲۰۵۹۰۵		۳۲۰۵۹۰۵	عواید (سود) توزیع نشده
۱۲۱۱۱۸۸۴		۱۲۱۱۱۸۸۴	اندوخته‌های قانونی
۱۵۸۹۵۸۳	کوچکتر از ۲۵/۱ درصد دارایی‌های موزون شده به ریسک اعتباری	۱۵۸۹۵۸۳	ذخایر مشکوک الوصول
۶۹۵۸۶۲۳	بزرگتر از ۵/۴ درصد دارایی‌های موزون شده به ریسک	۲۳۵۴۶۹۶۰	حقوق صاحبان سهام عادی سرمایه نوع یک
۹۲۷۸۱۶۵	بزرگتر از ۶ درصد دارایی‌های موزون شده به ریسک	۲۳۵۴۶۹۶۰	سرمایه نوع یک
۳۰۹۲۷۲۲	بزرگتر از ۲ درصد دارایی‌های موزون شده به ریسک	۸۳۶۰۴۱۲	سرمایه نوع دوم

۱۲۳۷۰۸۸۶	بزرگ‌تر از ۸ درصد دارایی‌های موزون شده به ریسک	۳۱۹۰۷۳۷۲	مجموع سرمایه درجه یک و دو
۱۴۲۶۸۷۹۵			حقوق صاحبان سهام سرمایه نوع اول استفاده نشده
۵۲۶۷۶۹۰			سرمایه نوع دوم استفاده نشده
۳۸۶۵۹۰۲	معادل ۲/۵ درصد دارایی‌های موزون شده به ریسک (فقط شامل حقوق صاحبان سهام سرمایه نوع یک)		سرمایه اتکایی حمایتی
۳۸۶۵۹۰۲	بین صفر تا ۲/۵ درصد دارایی‌های موزون شده به ریسک		سرمایه اتکایی مقابله با ادوار تجاری
۶۵۳۶۹۹۲			حقوق صاحبان سهام سرمایه نوع اول باقیمانده
۱۱۸۰۴۶۸۲			مجموع سرمایه نوع اول و دوم باقیمانده

با توجه به اطلاعات جدول شماره ۶ مشاهده می‌شود که مقدار حقوق صاحبان سهام عادی سرمایه نوع اول که توسط بانک الراجحی نگهداری می‌شود، به مراتب بالاتر از ضرورت‌های تعیین شده توسط مقررات بال ۳ است. این وضعیت توسط دو دلیل قابل توضیح است:

مازاد نقدینگی نگهداری شده توسط نهادها و مؤسسات مالی اسلامی در این حالت به یک منفعت تبدیل شده است. دومین دلیل به این موضوع تاکید می‌کند که جداسازی ابزارهای مبتنی بر بدهی از سرمایه به دلیل ملاحظات مربوط به رعایت اصول شریعت اسلامی، باعث شده تا بانک‌ها و مؤسسه‌های مالی اسلامی ساختارهای سرمایه خود را بر مبنای ابزارهای مبتنی بر دارایی تشکیل دهند [۱۰]. بانک اسلامی مذکور محصولات خود را مبتنی بر محصولات غیر بهره‌ای مانند فروش اقساطی، مرابحه و عقد استصناع به مشتریان خود ارائه می‌کند که براساس اصول شریعت هستند.

جدول شماره ۷: نسبت اهرمی

ارزش تعدیل شده توسط عامل تبدیل اعتباری	عامل(ضریب) تبدیل اعتبار	ارزش	اقلام حسابداری
		۲۳۵۴۶۹۶۰	سرمایه
		۱۳۳۰۸۳۴۰۹	دارایی‌های در معرض ریسک
			(۱) اقلام داخل ترازنامه
			(۲) اقلام خارج ترازنامه
۴۶۳۳۷۳۰	%۱۰۰	۴۶۳۳۷۳۰	(۱-۲) اعتبار اسنادی و گشایش‌ها
۶۳۶۳۵۹۴	%۱۰۰	۶۳۶۳۵۹۴	(۲-۲) تامین اعتبار برگشت ناپذیر
۷۱۶۷۸۶۹	%۱۰۰	۷۱۶۷۸۶۹	(۳-۲) ضمانت‌نامه‌ها
		۱۵۱۲۴۸۶۰۲	مجموع دارایی‌های در معرض ریسک
			داخل و خارج ترازنامه
		%۵۷/۱۵	نسبت اهرمی (حداقل ۳ درصد)

چنانکه از نتایج جدول شماره ۷ مشخص می‌شود، مقدار نسبت اهرمی بر مبنای رویه تعیین شده در بال III معادل ۵۷/۱۵ درصد است که این مقدار از حداقل سه درصدی تعیین شده به مراتب بیش‌تر است. در جدول شماره ۸ نسبت پوشش نقدینگی برای بانک محاسبه شده است:

جدول شماره ۸: نسبت پوشش نقدینگی

با احتساب ضریب مربوطه	مقدار کل	ضریب (که می‌بایست در مقدار کل ضرب شود)	اقلام حسابداری
			دارایی‌های با قابلیت نقدشوندگی بالا
			۱- دارایی‌های نقد سطح اول
۲۰۲۲۴۶۸۰	۲۰۲۲۴۶۸۰	%۱۰۰	۱-۱- موجودی نقد صندوق بانک
۱۲۱۱۱۸۸۴	۱۲۱۱۱۸۸۴	%۱۰۰	۲-۱- ذخایر قانونی نزد بانک مرکزی
۲۵۵۹۸۴۷۹	۲۵۵۹۸۴۷۹	%۱۰۰	۱-۱- بدهی بانک مرکزی
			۲- دارایی‌های نقد سطح دوم
۸۵۶۴۰۸	۱۰۰۷۵۳۹	%۸۵	۱-۲- اوراق قرضه شرکتی (صکوک) با نرخ ریسک پایین
۸۵۶۴۰۸	۸۵۶۴۰۸	حداکثر ۳/۲ دارایی تعدیل شده نوع اول که پس از کسر تمام اوراق قرضه با وثیقه باقی می‌ماند	۲-۲) محاسبه ۴۰ درصد بالاسری دارایی‌های نقد

۵۸۷۹۱۴۵۱			کل ارزش دارایی‌های با قابلیت نقدشوندگی بالا
			جریان خروجی
			۱- سپرده‌های مشتریان
			۱-۱- سپرده‌های جاری و سپرده‌های مدت دار با سررسید تا ۳۰ روزه
۶۵۴۵۱۵۰	۱۳۰۹۰۲۹۹۴	%۵	۱-۱-۱- سپرده‌های ثابت (پایدار)
۴۱۹۲۴	۴۱۹۲۴۲	%۱۰	۱-۱-۲- سپرده‌های دارای ثبات کمتر
			۲-۱- سپرده‌های مدت دار با سررسید بیش از سی روز و دارای جریمه برداشت زودتر از سررسید و یا بدون حق برداشت تا پایان دوره
	۱۱۷۴۱۸۰۱	%۰	(۱) اوراق بهادار تضمین نشده:
۵۳۵۱۴۴	۲۱۴۰۵۷۵	%۲۵	استفاده شده برای تامین مالی واحدهای قانونی دارای ارتباط عملیاتی
۸۸۳۶۲۸۵	۸۸۳۶۲۸۵	%۱۰۰	استفاده شده برای تامین مالی دیگر مشتریان قانونی
			۳- ذخایر اضافی
۳۵۸۳۹۳	۷۱۶۷۸۶۹	۵ درصد خطوط اعتباری و نقدینگی پرداخت نشده	۱-۳- قسمتی از اعتبار تعهد داده شده و تسهیلات نقدی پرداخت نشده به مشتریان و فعالان تجاری خرد و کوچک
۱۰۹۹۷۳۲	۱۰۹۹۷۳۲۴	با توجه به نظر نهاد قانونگذار محلی تعیین خواهد شد (در اینجا به عنوان مثال: ۱۰ درصد)	۲-۳- سایر دیون اعتباری احتیاطی مانند ضمانتنامه‌ها، اعتبار اسنادی، اعتبار برگشت پذیر، تسهیلات نقدی، ارزش گذاری ابزارهای مشتقه و...
۱۷۴۱۶۶۲۸			کل جریان خروجی
			جریان ورودی
			جریان ورودی توسط طرف مقابل
۱۰۹۴۳۴۱۸	۲۱۸۶۸۸۳۵	%۵۰	مبالغ دریافتی از طرف‌های مقابل غیر از موسسات مالی
۹۶۷۷۴۲۱	۹۶۷۷۴۲۱	%۱۰	سایر مبالغ دریافتی از موسسات مالی
۲۰۶۱۱۸۳۹			کل جریان ورودی
۴۳۵۴۱۵۷			خالص جریان نقد خروجی طی سی روز آینده = جریان خروجی Min - {جریان های ورودی نقد؛ ۷۵ درصد جریان نقد خروجی}
۵۰/۱۳ (۱۳۵۰٪)			نسبت پوشش نقدینگی

میزان بالای نسبت نقدینگی پوششی نشان می‌دهد که این بانک می‌تواند خود را در مقابل هر نوع کاهش در سطح دارایی‌های نقدشونده در دوره‌های زمانی سی روزه مصون

نگه دارد. در جدول شماره ۹ نسبت خالص وجوه پایدار به عنوان دومین معیار ریسک نقدینگی برای بانک الراجحی عربستان محاسبه شده است.

جدول شماره ۹: نسبت خالص وجوه پایدار

با احتساب ضریب مربوطه	مقدار کل	ضریب (که بایستی در مقدار کل ضرب شود)	اقلام حسابداری
			وجوه پایدار در دسترس
۳۱۹۰۷۳۷۲	۳۱۹۰۷۳۷۲	%۱۰۰	(۱) ابزارهای سرمایه نوع یک و دو
۲۶۷۷۱۴۲	۲۶۷۷۱۴۲	%۱۰۰	(۲) سپرده‌های مدت‌دار با دوره ماندگاری موثر یکساله و بیشتر
۱۱۷۸۱۲۶۹۵	۱۳۰۹۰۲۹۹۴	%۹۰	(۳) سپرده‌های دیداری بدون سررسید پایدار
۷۵۸۷۱۲۱	۹۴۸۳۹۰۱	%۸۰	(۴) سپرده‌های با پایداری کمتر
۰	۱۱۴۵۹۰۸۴	۰	(۵) سایر اقلام بدهی و تعهد به موسسات مالی
۱۵۹۹۸۴۳۰			ارزش کل وجوه در دسترس (منابع)
			وجوه پایدار مورد نیاز
			(۱) دارایی‌های در معرض ریسک
۰	۲۰۲۲۴۶۸۰	%۰	(۱-۱) وجوه نقد
۰	۹۶۷۷۴۲۱	%۰	(۲-۱) اعتبارات و امه‌ای پرداختی به موسسات مالی با دوره زمانی سررسید کمتر از یکسال
۰	۲۱۱۹۴۱۶	%۰	(۳-۱) اوراق بهادار با دوره زمانی باقیمانده تا سررسید کمتر از یکسال
۱۲۷۹۹۲۴۰	۲۵۵۹۸۴۷۹	%۵۰	(۴-۱) اعتبارات پرداختی به مشتریان شرکتی، بانک‌های مرکزی، واحدهایی از بخش عمومی با سررسید کمتر از یکسال
۳۴۴۵۰۲۹۳	۴۰۵۲۹۷۵۶	%۸۵	(۵-۱) سایر اعتبارات و تسهیلات پرداختی به مشتریان خرد و فعالان تجاری کوچک با سررسید کوچکتر از یکسال
۹۵۳۶۱۷۹۶	۹۵۳۶۱۷۹۶	%۱۰۰	(۶-۱) سایر دیگر دارایی‌ها
			(۲) دارایی‌های در معرض ریسک خارج از ترازنامه
۳۵۸۳۹۳	۷۱۶۷۸۶۹	%۵	(۱-۲) تعهدات اعتباری و تسهیلات نقدی پرداخت نشده
۵۴۹۸۶۶	۱۰۹۹۷۳۲۴		(۲-۲) سایر دیگر هزینه‌های اعتباری پیش‌بینی نشده و احتمالی (اعتبار اسنادی و پذیرش و ضمانتنامه‌ها)
۱۴۳۵۱۹۵۸۸			ارزش کل وجوه پایدار مورد نیاز (مصارف)
%۱۱۱			نسبت خالص وجوه پایدار

۴- کفایت سرمایه در بانکداری ایران

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به عنوان نهاد نظارتی در ساختار نظام پولی کشور و همچنین رابط این نظام با نهادهای بین‌المللی، آیین کفایت سرمایه بانکی را در قالب بخشنامه شماره مب/ ۱۹۶۶ مورخ ۱۳۸۲/۱۱/۲۹ به بانک‌های کشور ابلاغ کرده است. این آیین نامه بر اساس مصوب یکهزار و چهاردهمین جلسه شورای پول و اعتبار در مورخه ۱۳۸۲/۱۱/۲۵ تدوین شده و با بررسی مفاد این دستورالعمل چنین مستفاد می‌شود که مبنای تهیه مقررات بال I بوده است و همزمانی ابلاغ دستورالعمل با سال تدوین مقررات مذکور توسط کمیته نظارت بانکی نیز شاهدی بر این ادعا می‌باشد. اما آنچه مهم است اینکه در شرایط کنونی و به خصوص بعد از بحران مالی سال ۲۰۰۸ میلادی ساختار ضرورت‌های بال با تغییراتی روبه‌رو شد که بانک‌های بین‌المللی در عرصه جهان صورت‌های مالی خود را بر مبنای آن تهیه و بر همین مبنا نیز مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. بر این اساس لازم است تا در شرایطی که انتظار می‌رود بانک‌های ایرانی وارد رقابت جهانی شوند؛ نهاد نظارتی پولی راهکارها و الزامات استقرار مقررات مذکور را برای بانک‌های کشور و با توجه به دستورالعمل‌های هیئت خدمات مالی اسلامی تهیه و تنظیم کرده و به سمت استقرار این ساختار بین‌المللی در بانک‌های کشور حرکت کند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

روند بانکداری بین‌الملل در ساختارهایی در حال پیگیری و دنبال شدن است که بتواند تا حد ممکن استانداردهای تعریف شده برای این نظام را در نظر بگیرد. دنبال کردن استقرار روندهای استاندارد و یکپارچه برای بانک‌هایی که در عرصه فرا ملیتی فعالیت می‌کنند بسیار حیاتی و مهم است. اهمیت این موضوع دو دلیل دارد:

نظام‌های مالی به شدت در معرض تاثیرپذیری از اقتصاد بخش حقیقی هستند و این موضوع باعث می‌شود که دوران‌های رکود و یا رونق بر عملکرد این نظام‌های مالی اثر بگذارد. همچنین و مهم‌تر از این مورد اخیر وجود تجربه‌های است که در گذشته نه‌چندان دور نظام‌های مالی و شناخته شده بانک‌ها را عامل و باعث شکل‌گیری بحران‌های عظیم

مالی و بین‌المللی می‌داند. این‌گونه‌است که با آسیب‌شناسی دلایل ایجاد این بحران‌ها در ساختار نظام‌های مالی و بانکی الزام به رعایت برخی مقررات احتیاطی درباره نسبت‌های مالی بانک‌ها بیش از پیش حایز اهمیت شده است. نکته دوم اینکه وجود ساختارهای استاندارد می‌تواند قابلیت مقایسه پذیری موسسات مالی در عرصه بین‌المللی و در قالب فعالیت‌های توأم با ریسک را فراهم کند. مجموعه دو دلیل فوق را شاید بتوان دلیل ایجابی نهادی مانند کمیته نظارت بانکی بازل و شاخص کفایت سرمایه ای دانست که توسط نهاد مذکور برای بانک‌های بین‌المللی تهیه شده و در بانک‌ها قابل اجراست.

اگرچه بانکداری اسلامی در ایران بر اساس اطلاعات و آمارهای موجود، سهم بسیار بالایی از کل دارایی بانک‌های اسلامی در جهان را به خود اختصاص داده است؛ لیکن به نظر می‌رسد سهم اثرگذاری و اثرپذیری این نظام از بانک‌های بین‌الملل اسلامی و ساز و کارهای تعیین شده توسط نهادهای کنترلی و مشورتی اسلامی بسیار محدود و اندک است. استفاده از ظرفیت انکارناپذیر نهادهای مالی اسلامی در ایران در عرصه بین‌الملل نیازمند توجه به ضرورت‌ها و استانداردهای تعیین شده در سطح جهانی است که شوریختانه بانک‌های ایرانی، به دلایل درونی و برونی کم‌تر به آن توجه کرده‌اند. نتایج حاصل از این پژوهش چه در بعد خرد و چه در بعد کلان نشان از وضعیت مناسب بانک‌های اسلامی در تطبیق با استانداردهای بین‌المللی داشته است. همچنین این مقاله تلاش کرد تا ساختارهای مد نظر کمیته نظارت بانکی بین‌الملل و همچنین هیئت خدمات مالی اسلامی در موضوع استاندارد کفایت سرمایه را تبیین کند و امید می‌رود که ساختارهای طراحی شده در این مقاله با توجه به مطالعات انجام گرفته بتواند برای بانک‌های ایرانی نیز شبیه‌سازی شود.

کتاب‌نامه

- [1] Basel Committee on Banking Supervision. (2010a) *Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems*. December, Doi: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>
- [2] Basel Committee on Banking Supervision. (2010b) *Basel III: International Framework for Liquidity Risk Measurement, Standards and monitoring*. December, doi: <http://www.bis.org/publ/bcbs188.pdf>
- [3] Kara, H. (2011, July). *Islamic Finance: Basel III - Islamic Banks Hold Basel III advantage Regulation*. Retrieved 2011, from The Banker: <http://search.proquest.com.ezproxy.aus.edu/docview/874938175/fulltext?accountid=16946>
- [4] Hawser, A. (2011): *Islamic Banking by the Book*. *Global Finance*, 25 (2), 38-40.
- [5] Parker, M. (2011): *Issues in Regulating Islamic Finance Central Banking*, 21 (3), 60-69.
- [6] Wilson, Rodney (2013). *Challenges for Islamic Banks in Complying with Basel III*, The First Annual Conference of Islamic Economics & Islamic Finance at ECO-ENA, Inc., Canada Venue: University of Toronto.
- [7] Islamic Financial Services Board. (2008) *Technical Note on Issues in Strengthening Liquidity Management Of Institutions Offering Islamic Financial Services: the development of Islamic money markets*. March, doi: http://www.ifsb.org/docs/mar2008_liquidity.pdf

- [8] Islamic Financial Services Board. (2010) Guidance note on the practice of smoothing the profits payout to investment account holders. December, doi:
http://www.ifsb.org/standard/eng_GN-3_Guidance_Note_on_the_Practice_of_Smoothing.pdf
- [9] Islamic Financial Services Board. (2011) *A Guidance note in Connection with the IFSB capital adequacy Standard: the determination of alpha in the capital adequacy ratio for institutions (other than insurance institutions) offering only Islamic financial services*. March, doi:
[http://www.ifsb.org/standard/eng%20GN-4_IFSB%20CASAAlpha%20in%20Capital%20Adequacy%20Ratio%20\(Mar_2011\).pdf](http://www.ifsb.org/standard/eng%20GN-4_IFSB%20CASAAlpha%20in%20Capital%20Adequacy%20Ratio%20(Mar_2011).pdf)
- [10] Boumediene, A. (2011). *Basel III: Relevance for Islamic Banks*. Available at SSRN 1852205.
- [11] Rizwan, S., Khan, N., & Khan, H. (2012, May). *Implications of Basel III on islamic banks*. In *International Conference on Excellence in Business, Sharjah, United Arab Emirates*. May.
- [12] Islamic Finance Services Board (IFSB) (2013). *Revised Capital Adequacy Standard for Islamic Finance services* [Excluding Islamic Insurance (Takaful) institution and Islamic collective investment schemes]
- [13] King, P., & Tarbert, H. (2011). *Basel III: An Overview. Banking & Financial Services Policy Report*, 30.
- [14] Basel Committee on Banking Supervision. (2010b) *Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring*. December, doi:

<http://www.bis.org/publ/bcbs188.pdf>

[15] Shearman & Sterling. (2011, March 30). *The New Basel III Framework: Implications for Banking Organizations*. Retrieved 2012, from Financial Institutions Advisory & Financial Regulatory:

[http://www.shearman.com/files/Publication/f4e80b99-f0a1-4e3a-90f0-3bf21c7d0ce0/Presentation/PublicationAttachment/8d4e19cc-1ba3-4501-8fe6-63a6633d5b6b/FIA-033011-The new Basel III framework Implications for banking organizations.pdf](http://www.shearman.com/files/Publication/f4e80b99-f0a1-4e3a-90f0-3bf21c7d0ce0/Presentation/PublicationAttachment/8d4e19cc-1ba3-4501-8fe6-63a6633d5b6b/FIA-033011-The_new_Basel_III_framework_Implications_for_banking_organizations.pdf)

پیوست شماره یک

نسبت سرمایه کل (نسبت کفایت سرمایه حداقل ۸ درصد)	نسبت کفایت سرمایه نوع یک (حداقل ۸ درصد)	متوسط مقدار کفایت سرمایه در منطقه	متوسط سرمایه نوع یک در منطقه	کشور	بانک اسلامی	
۳۵/۵۴	۳۵/۱۴	۲۰/۰۱	۱۷/۰۷	امارات متحده عربی	Sharjah Islamic Bank	بانک اسلامی شریعت
۱۶/۰۳	۱۳/۰۴				Abu Dhabi Islamic Bank	بانک اسلامی ابوظیبی
۱۷/۸۰	۱۲/۷۰				Dubai Islamic Bank	بانک اسلامی دبی
۱۲/۶۶	۱۱/۴۳				Al Hilal Bank	الهیلال بانک
۱۸	۱۳/۰۳				Emirates Islamic Bank	بانک اسلامی امارات
۱۴/۱۰	۱۴/۱۰	۲۸/۴۵	۲۶/۸۴	بحرین	Bahrain Islamic Bank	بانک اسلامی بحرین
۱۳/۲۰	۱۲/۳۷				Ithmaar Bank	ایتمار بانک
۶۲/۱۸	۶۲/۱۸				Elaf Bank	ایلاف بانک
۲۴/۳۰	۱۸/۷۰				Gulf Islamic Bank	بانک اسلامی خلیج
۱۷/۴۳	۱۶/۵۸	۱۷/۵۹	۱۵/۳۳	عربستان سعودی	Bank al bilad	بانک البلاد
۱۴/۷۲	۱۴/۱۸				Bank aljazeera	بانک الجزیره
۲۰/۶۳	۱۵/۲۳				Al Rajhi bank	الراجحی

۲۳/۹۹	۲۳/۱۶	۲۱/۶۰	۲۱/۱۵	قطر	Qatar Islamic Bank	بانک اسلامی قطر
۱۹/۲۱	۱۹/۱۴				Masraf Al Rayan	مصرف الریان
۲۳/۸۶	۲۱/۱۳	۲۳/۸۶	۲۱/۱۳	کویت	Kuwait International Bank	بانک بین‌المللی کویت
۱۷/۲۸	۱۳/۱۴	۱۷/۲۸	۱۳/۱۴	مصر	Faisal Islamic Bank of Egypt	بانک اسلامی فیصل مصر
۱۲/۸۶	۱۱/۷۰	۱۳/۹۸	۱۲/۹۵	اردن	Jordan Islamic Bank	بانک اسلامی اردن
۱۵/۱۰	۱۴/۲۰				Arab Bank	عرب بانک
۱۴/۷۵	۱۴/۰۷	۱۴/۷۵	۱۴/۰۷	لبنان	Byblos Bank	بیبلس بانک
۱۴/۹۰	۱۴/۳۴	۱۴/۹۰	۱۴/۳۴	ترکیه	Bank Asya	بانک آسیا
۴۳/۱۴	۴۱/۸۷	۳۹/۰۷	۳۸/۳۳	انگلستان	Islamic Bank of Britain	بانک اسلامی انگلیس
۳۴/۹۹	۳۴/۷۸				Bank of London and The Middle East	بانک لندن و خاورمیانه
۱۰/۰۸	۸/۷۸	۱۰/۰۸	۸/۷۸	بنگلادش	Shahjalal Bank	بانک شاه‌جالا
۱۹/۵۰	۱۹/۶۸	۱۷/۷۴	۲۰/۰۸	پاکستان	BankIslami	بانک اسلامی
۳۸/۴۴	۳۸/۱۷				Burj Bank	برج بانک
۱۲/۸۷	۱۲/۱۸				Meezan Bank Limited	میزان بانک